

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

РАДЧЕНЯ Ірина Вікторівна

УДК 378.147:373.13

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

- Науковий керівник –** доктор педагогічних наук, доцент
Ткаченко Лідія Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті.
- Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, професор
Хижняк Інна Анатоліївна,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ),
декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти;
- кандидат педагогічних наук,
Себало Людмила Ігорівна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ),
доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання.

Захист відбудеться «27» листопада 2020 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Ушмарова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток освіти сьогодні характеризується особливою динамічністю й інтенсивністю перетворень, це стосується не тільки організаційних та управлінських її структур, а й методів та технологій навчання, механізмів і джерел фінансування, умов і форм світових інтеграційних процесів, що створюють єдиний освітній простір, своєрідну педагогічну картину світу, у якій узгоджуються стандарти і кваліфікації, підтримується висока якість освіти, розширюється мобільність, упроваджуються дистанційні форми навчання.

Сучасна педагогічна освіта виконує роль кадрового забезпечення всіх царин життя, а необхідність її модернізації визначається завданнями, внутрішніми закономірностями розвитку й перспективними потребами особистості, суспільства та держави, тому докорінні зміни в українській зазначеній системі вимагають якісно нових підходів до підготовки вчителя.

Життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів є інтегральним утворенням, що віддзеркалює міру можливостей актуалізації внутрішніх ресурсів особистості в продуктивній професійній діяльності, і характеризується єдністю компонентів креативної й ціннісно-сислової сфери. А саме вчитель початкових класів формує мовленнєвий потенціал дитини, її читацькі інтереси, світоглядні позиції, вибудовує траєкторію самоосвітніх навичок. Майбутні вчителі здобувають відповідні компетентності в процесі вивчення цілого комплексу гуманітарних дисциплін – історії, філософії, лінгвістики тощо.

Основоположні ідеї змін фахової підготовки педагогічних кадрів базуються на законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 рр. (2014), Концепції «Нова українська школа» (2016). У цих нормативних актах уперше висунуто вимоги до формування вмотивованого вчителя, спроможного адекватно реагувати на новачі, реалізувати дослідницькі навички, компетентності, що сприяють швидкому освоєнню інформаційного поля, здатного ухвалювати нестандартні рішення зі сформованим життєвотворчим потенціалом. Нові стандарти (Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018); Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти») спрямовані на підготовку вчителя початкової школи, який є взірцем для наслідування, носієм важливих ціннісних орієнтирів – гуманізму, толерантності, оптимістичного сприйняття світу, творчого підходу до роботи, енциклопедичних знань.

На сучасному етапі розвитку людства формування життєвотворчого потенціалу визнано одним із найбільш важливих і пріоритетних напрямів, тому особливої значущості ця проблема набуває в початковій школі, бо саме в цей період розвитку дитини формуються її базові знання про життя у всіх його виявах. В умовах українських реалій до загальновідомих аспектів розв'язання цього питання приєднуються ще й ті чи ті, зокрема соціальні, філософські, психологічні та педагогічні. Отже, зазначена проблема є безсумнівно актуальною.

Вивченню питань професійної підготовки педагога приділяли увагу такі вчені, як: А. Алексюк, В. Беспалько, Ю. Бойчук, М. Васильєва, С. Гончаренко, В. Гриньова, О. Дубасенюк, М. Євтух, Л. Зеленська, С. Золотухіна, І. Зязюн, В. Кремень, О. Іонова, Н. Кузьміна, С. Лобода, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Пехота, О. Попова, О. Резван, Л. Рибалко, Л. Себало, С. Сисоєва, Н. Ткачова та ін. Проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів обґрунтовано в дослідженнях Т. Довженко, Л. Ткаченко, В. Ушмарової, Л. Філатової, І. Хижняк, Л. Хомич, Л. Хоружої, М. Шкабаріна, А. Шульги та інших.

Загальнотеоретичні аспекти дослідження проблеми життєвотворчості в психологічному та педагогічному контекстах висвітлено в працях відомих теоретиків, а саме: І. Бех, Н. Бібик, С. Максименко, В. Майборода, Л. Пуховська, В. Паламарчук, В. Рибалка та ін. У розвідках П. Гончарука, І. Зверєвої, Ю. Лук'янової, О. Савченко, С. Сисоєвої та інших розкрито проблеми формування загальних, професійних, життєвотворчих умінь і навичок. Соціально-психологічний аналіз останніх присвячено дослідження Л. Сохань, В. Назаренко, Г. Сагач, Г. Єрмакова, В. Шинкарука та інших. Питання «життєвого потенціалу особистості» аналізували В. Андрущенко, О. Грива, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Михальченко, І. Надольний, В. Муляр, В. Пазенок, О. Романовський та інші.

Окремий кластер представляють наукові студії, у яких розкрито філософський аспект феномену життєвого потенціалу, зокрема в Н. Маринець (Життєвий потенціал: формування та реалізація у трансформаційному суспільстві), соціальний аспект у К. Астахової та Є. Подольської (Освітній потенціал Харківщини). Педагогічний аспект життєвотворчого потенціалу стосується здебільшого питань формування життєвих цінностей та творчого потенціалу. Підґрунтям розробленого дослідження послуговували дисертації В. Нищети (Проблема використання життєвотворчого підходу в контексті вивчення українознавчих предметів старшокласниками із залученням активних методів навчання (методу проєктів)), Н. Устинової (Розвиток творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти), С. Хмельковської (Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки), А. Шадріна (Формування креативного потенціалу майбутнього вчителя засобами загальноправових навчальних дисциплін).

Однак попри накопичений досвід й усвідомлення феномену життєвотворчого потенціалу особистості, питання його формування в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін фактично не розкрито. Потребу в дослідженні означеної проблеми зумовлено й **суперечностями** між:

- об'єктивною потребою суспільства у вмотивованих учителях зі сформованим життєвотворчим потенціалом та недостатньою теоретичною розробленістю цього питання в сучасній педагогічній науці;

- нагальною потребою у формуванні життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів та недооцінкою ролі дисциплін гуманітарного циклу в процесі їх фахової підготовки;

- потребою педагогічних закладів освіти в інноваційних технологіях формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів у процесі вивчення

гуманітарних дисциплін.

Зважаючи на актуальність проблеми, урахувавши її недостатню розробленість у сучасній педагогічній науці та необхідність розв'язання зазначених суперечностей, обрано тему дослідження – **«Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано як складову частину комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри початкової і професійної освіти «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці учителів» (ДР № 0111U008876) та кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті «Теорія та методика викладання філологічних дисциплін у початковій школі» (РК №0114U003934) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 7 від 04.12.2015 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу психолого-педагогічної, соціологічної, філософської, методичної літератури розкрити теоретичні питання формування життєвотворчого потенціалу особистості.

2. Визначити критерії, показники й рівні сформованості життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

3. Обґрунтувати технологію формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів.

4. Експериментально перевірити ефективність означеної технології в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – технологія формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що успішне формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін може бути забезпечене за умови реалізації науково обґрунтованої технології, яка передбачає організацію освітнього процесу на основі навчальної інформації, урахування педагогічного досвіду та адекватних методів навчання в навчально-дослідницькій та практичній діяльності здобувачів освіти.

Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети та перевірки гіпотези

дослідження використано комплекс сучасних **методів**:

– *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної наукової й методичної літератури, періодичних педагогічних видань, інтернет-ресурсів, авторефератів, дисертацій, доробку провідних науковців, що дало змогу розробити теоретичні засади формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін;

– *емпіричні*: педагогічний експеримент як засіб перевірки висунутої гіпотези; спостереження, анкетування, тестування, бесіди з метою діагностики стану сформованості компонентів життєвотворчого потенціалу; аналіз творчих робіт здобувачів освіти задля визначення ступеня рефлексії, рівня усвідомлення та підготовленості до планування життя й ефективного життєздійснення; самооцінювання;

– *статистичні*: методи математичної статистики з метою кількісного й якісного аналізу емпіричних даних й оформлення результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше обґрунтовано та експериментально перевірено* технологію формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та етапи її реалізації (підготувальний, основний, завершальний); структурні компоненти (розумовий, творчий, життєвий); показники (внутрішня мотивація до саморозвитку, професійної реалізації; бажання залучати інших до творчості, розвивати їхні творчі здібності в майбутній професійній діяльності; загальні професійні знання; знання про життєвотворчий потенціал технологій в освітньому процесі нової української школи; розвинуті комунікативні вміння та здатність доцільно мислити й діяти при взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу; адекватне сприйняття критики з боку викладачів/одногогрупників); критерії (особистісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, діяльнісно-рефлексійний) й рівні сформованості життєвотворчого потенціалу (високий, середній, низький) майбутнього вчителя початкових класів; *визначено* шляхи розвитку життєвотворчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема історії й сучасних реалій, філософії, безпеки існування людини в доквіллі, української мови (за професійним спрямуванням), іноземної мови.

- *уточнено* суть понять «потенціал», «життєвотворчість», «життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів»;

- *подальшого розвитку* набули положення щодо оновлення прийомів, форм та методів формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, охоплюючи аналіз психолого-педагогічної, соціологічної, філософської, методичної літератури.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що технологія формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів пройшла експериментальну перевірку. В освітній процес

підготовки майбутніх учителів початкових класів упроваджено й зrealізовано авторську програму педагогічної студії «Формування життєвотворчого потенціалу особистості».

Положення, висновки й рекомендації, розроблені на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, *упроваджено* в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка про впровадження №01/10-212 від 26.02.2019 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження №06/25 від 21.05.2019 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (довідка про впровадження №3321/30/1 від 11.12.2019 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження №1732-33/03 від 13.12.2019 р.).

Матеріали дослідження *можуть використовуватися* в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти для оновлення змісту лекційних і практичних занять; в організації педагогічної практики; у процесі написання курсових і магістерських робіт; у розробці навчальних програм; у створенні навчальних посібників; у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації учителів початкової школи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри початкової і професійної освіти; кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті; лабораторії інноваційних технологій початкової освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (2015 – 2020 рр.)

Основні положення і результати дослідження дістали оприлюднення на наукових конференціях різних рівнів:

- *міжнародних*: «Освіта і доля нації. Філософія і педагогіка миру в Україні та сучасному світі» (Харків, 2016); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2016); «Подготовка учителя начальных классов: проблемы и перспективы» (Минск, 2016); «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2016); «Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук» (Харків, 2017); «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні» (Львів, 2017); «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017); «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2017); «Inovativny vyzkum v oblasti vzdelavania a socialnej prace» (Sladkovicovo, 2017); «Science of the third millennium» (Morrisville, 2017); «Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів» (Ужгород, 2018); «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (Київ, 2019); «Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості в сучасних умовах» (Київ, 2020);

- *всеукраїнських*: «Українська освіта і наука в XXI столітті: погляд молоді»

(Харків, 2016); «Практична філософія і Нова українська школа» (Київ, 2019); «Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського» (Харків, 2019).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 26 одноосібних публікаціях, серед яких: 8 статей у фахових виданнях України, 4 публікації в зарубіжних виданнях (1 стаття та 3 тези конференцій), 13 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій, 1 – в інших наукових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел (333 найменування, із них 9 – іноземною мовою) і 11 додатків (на 62 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, з них основного тексту – 172 сторінки. Робота містить 14 таблиць (на 14 сторінках) й 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, представлено гіпотезу, методи наукового дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретичні питання формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки»** з'ясовано понятійно-термінологічне поле дослідження; здійснено різноаспектний аналіз проблеми формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; обґрунтовано технологію формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та етапи її реалізації (підготувальний, основний, завершальний).

З'ясовано поняття «потенціал», «життєвотворчість», «життєвотворчий учитель», «життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів», виділено шляхи розвитку життєвотворчого потенціалу (збагачення змісту освіти й наповнення його інформаційним матеріалом про роль творчості та сутність життя, про способи реалізації життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів; формування освітнього простору, у якому актуалізується потреба в розвитку життєвотворчого потенціалу; створення позитивної творчої атмосфери й сприятливого психологічного клімату в кожному закладі освіти), визначено його структурні компоненти (розумовий, творчий, життєвий), що є взаємопов'язаними й у сукупності характеризують цей феномен крізь призму напрацювань у галузі психології, соціології, філософії, лінгвістики.

У науковій розвідці з'ясовано, що «потенціал» – це сукупність усіх наявних засобів, які можуть бути використані в різних галузях; «життєвотворчість» як предметність має не стільки речові результати, скільки смислові, зреалізовані в життєвих формах, оволодіння якими забезпечує безперервність спонукань до творчості, одухотворення процесів життєдіяльності, розвиток сенсу життя. Вивчення сучасних напрямів дослідження сукупного особистісного потенціалу в педагогіці (А. Деркач, В. Зазикін, І. Ансофф), окремих його видів (Б. Ананьєв,

Є. Ільїн, Д. Львов, Т. Третяк, А. Фурман) дає підстави для більш детального аналізу аспектів формування життєвотворчого потенціалу особистості.

На сучасному етапі розвитку суспільства та існування педагогічної професійної групи вже не викликає сумнівів твердження про життєвотворчу працю вчителя й це є вимогою реалій сьогодення. Без спеціальної підготовки, знань, які є відображенням узагальненого соціального досвіду, накопиченого попередніми поколіннями, педагогічна творчість унеможливлена. Установлено, що тільки ерудований, спеціально підготовлений педагог, на основі глибокого аналізу ситуацій й усвідомлення сутності проблеми шляхом креативної уяви та мисленнєвого експерименту, здатний знайти оригінальні інноваційні шляхи й засоби їх вирішення.

На основі проаналізованих наукових праць, присвячених зазначеній проблемі, у дисертації визначено такі складники життєвотворчої особистості: прагнення до розвитку, духовного зростання; здатність дивуватись під час ознайомлення з новим; ентузіазм; здатність до самовираження і самоствердження; уміння повністю орієнтуватись у вирішенні проблеми; спонтанність, оригінальність, здатність до швидкого набуття знань, чутливість, сприйнятливність до нового; здатність легко долати життєві бар'єри та перешкоди; відкидати несуттєве, другорядне, створювати складні структури з елементів, здійснювати синтез, аналіз, диференціювати явища.

Визначено, що «життєвотворчий учитель» – це автентична особистість, упевнена у власних силах, яка прагне до самореалізації, має свою індивідуальність та гнучкість, критичність і високий ступінь рефлексії, володіє й креативно використовує свої професійно-педагогічні знання.

Установлено, що пріоритетним завданням підготовки вчителя початкових класів є виховання цілеспрямованої особистості, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, готової до опанування нового досвіду, здатної робити свідомий і відповідальний вибір у різних життєвих ситуаціях.

У дисертації доведено, що гуманітарні дисципліни спрямовані передусім на формування історико-літературних знань, культури, розвиток багатства почуттів у памолоді, ознайомлення їх із роллю творчості в житті людини й суспільства. Зважаючи на це, доцільним для освіти є використання змісту зазначених гуманітарних дисциплін, що дозволило б майбутнім учителям краще усвідомити складність життєдіяльності людини в гармонії з природою, відносинах із суспільством, культурою та творчістю.

З урахуванням змісту компонентів життєвотворчого потенціалу (розумовий, творчий, життєвий) та логіки процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів обґрунтовано технологію формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Прорезюмовано, що педагогічна технологія формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін – це цілісна система, яка містить діагностичну мету й забезпечує реалізацію принципів гуманітарної підготовки здобувачів освіти,

створює можливості для реалізації напрямів удосконалення гуманітарної підготовки, передбачає певну етапність процесу, кожен із яких сприяє формуванню складників життєтворчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів і забезпечує досягнення очікуваного результату.

Технологія процесу формування життєтворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів представлена послідовністю таких етапів: підготувальний, основний (мотиваційний, змістовий, діяльнісний) і завершальний.

Так, *підготувальний етап* спрямований на діагностику рівня сформованості життєтворчого потенціалу здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня навчання (майбутніх учителів початкових класів), визначення стратегії організації процесу викладання гуманітарних дисциплін. Важливою на цьому етапі є підготувально-роз'яснювальна робота з викладачами гуманітарних дисциплін. Провідне місце у формуванні життєтворчого потенціалу здобувача освіти посідає творча особистість викладача.

Основний етап передбачає вирішення проблеми формування життєтворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів шляхом забезпечення реалізації взаємопов'язаних підетапів (у кожного з яких власна мета).

Мотиваційний підетап передбачає формування в майбутніх учителів початкових класів мотивації до навчання гуманітарних дисциплін, забезпечення відповідної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів і підвищення їхнього професійного інтересу до досліджуваної проблеми. *Змістовий підетап* технології спрямований на забезпечення засвоєння й поглиблення теоретичних знань під час лекційних та семінарських занять, самостійної роботи з гуманітарних дисциплін. *Діяльнісний підетап* має на меті засвоєння здобувачами освіти матеріалу на гуманітарних дисциплінах, уможлиблює чітку мотиваційну установку, використання різноманітних форм і методів освітньої діяльності.

Завершальний етап технології формування життєтворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін передбачає діагностику результатів навчання за такими критеріями: особистісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, діялісно-рефлексійний; показниками. До показників сформованості життєтворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів належать: внутрішня мотивація до саморозвитку, професійної реалізації; бажання залучати інших до творчості, розвивати їхні творчі здібності в майбутній професійній діяльності; загальні професійні знання; знання про життєтворчий потенціал технологій в освітньому процесі нової української школи; розвинуті комунікативні вміння та здатність доцільно мислити й діяти при взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу; адекватне сприйняття критики з боку викладачів/одногрупників.

Проаналізовані етапи формування життєтворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін забезпечують успішність розробленої технології.

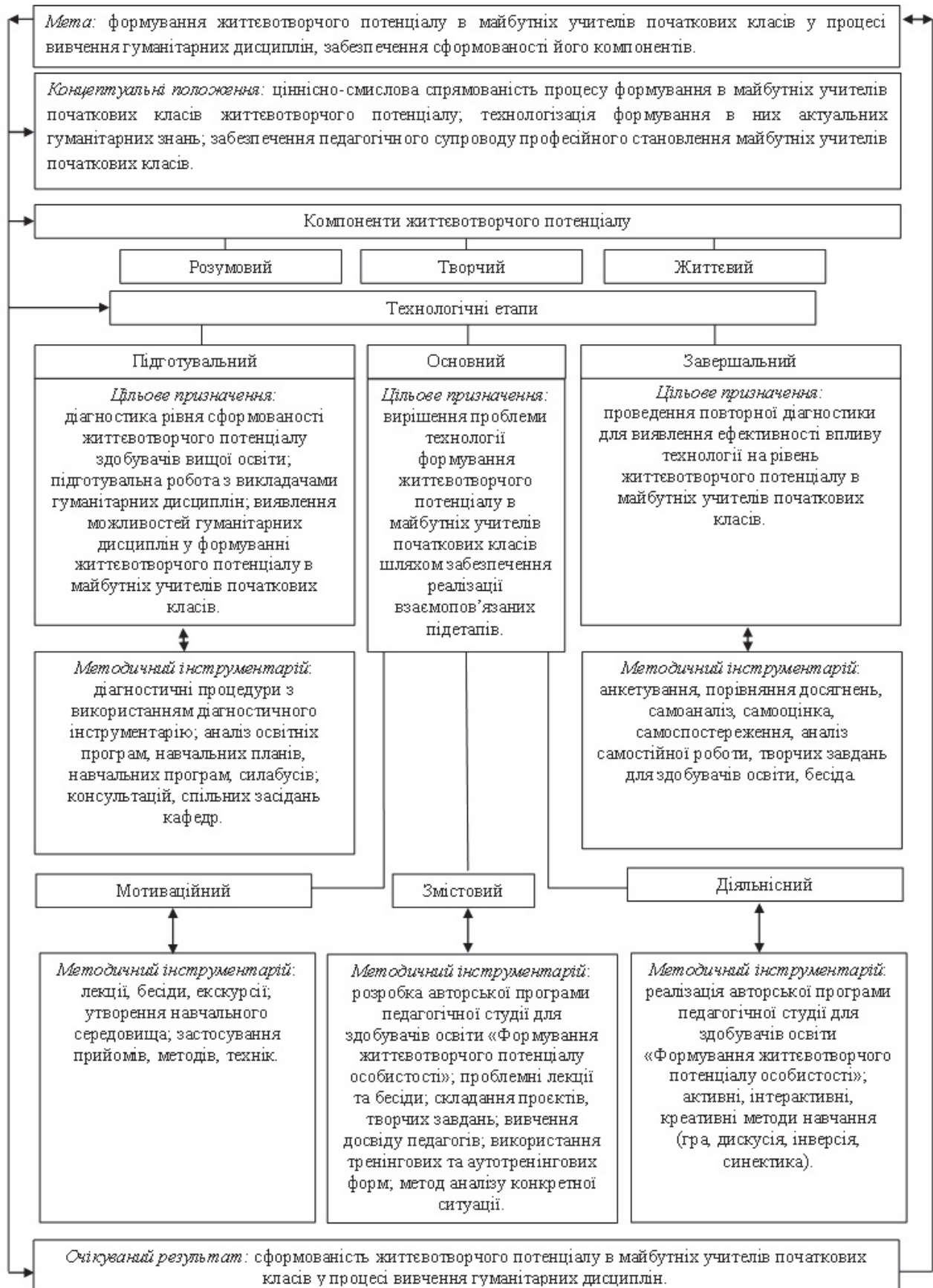

Рис. 1. Технологія формування життєтворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів

У другому розділі «**Експериментальна перевірка технології формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів**» представлено педагогічний експеримент, висвітлено результати моніторингу сформованості життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів, здійснено кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

Експериментальна робота з перевірки гіпотези здійснювалася впродовж 2015–2018 рр. в освітньому процесі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка на факультетах початкового навчання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня навчання.

У педагогічному експерименті взяло участь 548 здобувачів освіти (276 здобувачів освіти становлять експериментальну групу (ЕГ), 272 – контрольну групу (КГ) спеціальності 013 Початкова освіта першого (бакалаврського) рівня навчання.

На *констатувальному та контрольному етапі* педагогічного експерименту рівень сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів визначали за такими критеріями й поцінювали за методиками: *особистісно-мотиваційний* (методика діагностики навчальної мотивації здобувачів освіти (А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвої)), (шкала оцінки потреби в досягненнях Ю. Орлова; методика «Здібності педагога до творчого саморозвитку» (І. Нікішина – бесіда, спостереження)); *креативно-когнітивний* (опитувальник оцінювання рівня знань із гуманітарних дисциплін, анкетування, тест «Креативність» (Є. Тунік), опитувальник креативності (Д. Джонсон), (модифікований та адаптований тест Є. Тунік), тест вербальної креативності А. Вороніна – бесіда, спостереження)); *діяльнісно-рефлексійний* (аналіз рівневих видів самостійної роботи, творчих завдань, спостереження, бесіда) критерії.

Статистична обробка отриманих результатів упродовж *констатувального етапу педагогічного експерименту* засвідчила, що життєвотворчий потенціал майбутніх учителів початкових класів сформований переважно на низькому і середньому рівнях (відповідно 67,1% і 25,8% майбутніх учителів початкових класів) і лише в незначній частині (7,1%) – на високому рівні. Констатування переважно низького і середнього рівнів сформованості життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів на цьому етапі педагогічного експерименту підтвердило актуальність і доцільність проведення дослідження.

На *підготувальному етапі* реалізації технології проведено навчально-методичні семінари для викладачів із питань формування життєвотворчого потенціалу: «Роль викладача ЗВО у формуванні життєвотворчості здобувачів», «Сучасний педагог: вимоги до його життєвотворчості», «Шляхи підвищення інтересу здобувачів освіти до гуманітарних дисциплін», «Організація життєвотворчої діяльності здобувачів освіти в процесі вивчення гуманітарних

дисциплін»; унесено доповнення у зміст лекційних та семінарських занять із гуманітарних дисциплін (історії, філософії, безпеки існування та життєдіяльності, української мови (за професійним спрямуванням), іноземної мови).

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав експериментальну перевірку гіпотези, апробацію обґрунтованої технології та її реалізацію на таких етапах: підготувальний, основний (підетапи мотиваційний, змістовий, діяльнісний) і завершальний. Процес реалізації визначених етапів супроводжувався застосуванням необхідних форм, відповідних методів, різних методичних прийомів.

Головною метою *основного етапу* технології є реалізація послідовності *мотиваційного, змістового й діяльнісного підетапів*, спрямованих на формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. На цьому етапі реалізовувалися методи активного навчання, використання тренінгових та аутотренінгових форм, виконання творчих завдань різного ступеня складності, методу аналізу конкретної (навчальної) ситуації. З метою формування позитивного ставлення до формування життєвотворчого потенціалу здійснювали екскурсії до місць, що вважаються культурно-історичною спадщиною Слобожанщини (архітектурно-парковий музей Шарівка, Краснокутський дендропарк, художній музей у с. Пархомівка, у якому зібрано твори мистецтва видатних художників, храми та монастирі Харківщини, музей Г. С. Сковороди в с. Сковородинівка, музей А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського). Дотримання принципів соціального партнерства передбачало горизонтальність зв'язків між суб'єктами освітнього процесу на основі діалогу та полілогу, позитиву у відносинах між учасниками взаємодії, формуванню складників життєвотворчого потенціалу. Так, наприклад, завдяки застосуванню таких прийомів, методів і технік, як «Заверши фразу», «Пустий стілець» «На лінії вогню»; «Торнадо», «Відгадай», «Колаж», «Рефлексивне слухання» формували *розумовий* складник життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів крізь призму вміння аргументувати власні погляди, вербальної та невербальної комунікації, взаємодії в групі. На процес формування *творчого* складника життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів мали вагомий вплив такі методи: «Комплімент», «Ліцензія на придбання знань», «Слово-імпульс», «Рефлексивна мішень», що застосовувались із метою усвідомлення професійних бар'єрів при вивченні гуманітарних дисциплін. *Життєвий* складник життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів формувалася через використання таких методів, як-от: «Бумеранг», «Інтерв'ю», «Автопортрет в інтер'єрі», «Острови», «Я таким не хочу бути». Упровадження в освітній процес цих методів розвивали в майбутніх учителів: позитивне ставлення до формування життєвотворчого потенціалу, бажання залучати інших до творчості, розвивати їхні творчі здібності в майбутній професійній діяльності.

З метою реалізації умови поступового переведення здобувачів освіти на

рівень самоуправління на основі розробленої технології формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів апробовано авторську програму педагогічної студії «Формування життєвотворчого потенціалу особистості» в дискусійному клубі, який організовано для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету початкового навчання. Мета студії – сформувати в майбутніх учителів початкових класів уявлення про життєвотворчий потенціал, з'ясувати його роль і значення в професійній діяльності вчителя. Концепція студії – формування системних знань про життєвотворчий потенціал у галузі початкової освіти та вміння застосовувати їх у професійній діяльності вчителя початкової школи. Педагогічна студія орієнтована на практичне застосування теоретичних здобутків, отриманих майбутніми вчителями початкових класів у процесі вивчення базових дисциплін циклу, дисциплін професійної й практичної підготовки, вибіркового дисциплін та їхня професійна реалізація за допомогою життєвотворчого потенціалу, що демонструє суть змін, які відбуваються в професійній діяльності вчителя початкової школи за умови ефективного використання останнього.

В освітній процес підготовки майбутніх учителів початкових класів впроваджено: а) лекції (традиційні та з елементами проблемності), семінарсько-практичні заняття, інтерактивні методи (дискусії, диспути, круглі столи, мозковий штурм), креативні методи (інверсія, синектика), методи проблемного навчання (створення проблемних ситуацій), пошукові й дослідницькі методи, методи здійснення рефлексії, збагачені за змістом робочі програми гуманітарних дисциплін; б) залучення здобувачів освіти до різних видів роботи, загальноуніверситетських та факультетських заходів; в) складання огляду науково-методичної літератури з теми; підготовка кросвордів, ребусів, педагогічного колажу; створення картотеки методів та прийомів формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів; складання різних пам'яток, рекомендацій, порад, кодексів у контексті досліджуваної тематики; установа міждисциплінарних зв'язків (наприклад, розглянути феномен життєвотворчого потенціалу при вивченні гуманітарних дисциплін); г) розв'язання та розігрування запропонованих викладачем педагогічних ситуацій; вивчення різних аспектів узаємодії; г) створення відеороликів та відеофрагментів у процесі організації самостійної роботи при вивченні гуманітарних дисциплін.

На *контрольному етапі педагогічного експерименту* проаналізовано й узагальнено результати роботи. Для характеристики динаміки сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів, зокрема кожного її компонента (розумового, творчого, життєвого), зіставлено результати, отримані на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту, який представлено в таблиці 1.

Узагальнені результати експериментальної роботи (приріст у %)

<i>Критерії, показники, рівні сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів</i>	Групи	
	ЕГ (276 осіб)	КГ (272 особи)
<i>Особистісно-мотиваційний критерій:</i> • високий (яскраво виражене позитивне ставлення до формування життєвотворчого потенціалу; розвинена мотивація до формування життєвотворчого потенціалу); • середній (позитивне ставлення до формування життєвотворчого потенціалу; достатній рівень мотивації до формування життєвотворчого потенціалу); • низький (ставлення до формування життєвотворчого потенціалу ще не сформовано).	+24,6 +27,2 -51,8	+7,2 +16,2 -23,4
<i>Креативно-когнітивний критерій:</i> • високий (обсяг і якість знань, що відповідають вимогам державного освітнього стандарту; творче використання знань); • середній (достатній обсяг і якість знань, умінь і навичок здобувачів освіти, що відповідають вимогам державного освітнього стандарту; несистематичне поповнення знань); • низький (обсяг і якість знань здобувачів освіти, що відповідають вимогам державного освітнього стандарту, недостатній).	+22,4 +27,3 -49,7	+9,8 +19,9 -29,7
<i>Діяльнісно-рефлексійний критерій:</i> • високий (здійснення рефлексії та саморегуляції поведінки й діяльності; здатність до формування життєвотворчого потенціалу, адекватна самооцінка); • середній (часткове здійснення рефлексії та саморегуляції поведінки й діяльності, частковий прояв самостійності в процесі формування життєвотворчого потенціалу, адекватна самооцінка); • низький (ситуативне використання прийомів саморегуляції поведінки та діяльності, відсутність здатності до формування життєвотворчого потенціалу, неадекватна самооцінка)	+19,8 +39,2 -59,0	+6,3 +24,3 -30,6

Результати статистичного аналізу в ЕГ та КГ

Показники	Група	Середнє арифметичне, $\bar{x}$		Дисперсія, σ^2		Середньо-квадратичне відхилення, σ		Коефіцієнт варіації, V	
		конст. зріз	контр. зріз	конст. зріз	контр. зріз	конст. зріз	контр. зріз	конст. зріз	контр. зріз
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
внутрішня мотивація до саморозвитку, професійної реалізації	ЕГ	0,71	1,12	0,39	0,29	0,56	0,54	0,77	0,47
	КГ	0,72	0,79	0,38	0,35	0,58	0,57	0,76	0,72
бажання залучати інших до творчості, розвивати їхні творчі здібності в майбутній професійній діяльності	ЕГ	0,75	1,11	0,37	0,29	0,58	0,53	0,71	0,47
	КГ	0,76	0,81	0,38	0,36	0,56	0,62	0,73	0,71
загальні професійні знання	ЕГ	0,71	1,07	0,31	0,34	0,65	0,55	0,82	0,61
	КГ	0,70	0,79	0,31	0,37	0,58	0,61	0,82	0,78
знання про життєвотворчий потенціал технологій в освітньому процесі нової української школи	ЕГ	0,52	0,99	0,34	0,41	0,57	0,63	1,17	0,91
	КГ	0,53	0,67	0,35	0,36	0,59	0,6	1,08	1,02
розвинуті комунікативні вміння та здатність доцільно мислити й діяти при взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу	ЕГ	0,44	0,98	0,36	0,45	0,58	0,67	1,28	0,88
	КГ	0,45	0,56	0,37	0,34	0,57	0,59	1,13	1,03
адекватне сприйняття критики з боку викладачів / однокласників	ЕГ	0,67	1,14	0,42	0,27	0,62	0,51	0,67	0,46
	КГ	0,68	0,82	0,43	0,34	0,61	0,61	0,68	0,72

Як свідчать наведені в таблиці 2 дані, за всіма визначеними критеріями й показниками більш суттєві зміни відбулися в майбутніх учителів початкових класів експериментальної групи порівняно з контрольною, що дає підстави для висновку про підтвердження висунутої гіпотези.

Було сформульовано нульову й альтернативну гіпотези для перевірки виявлених відмінностей у рівнях сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів із кожної експериментальної та контрольної груп.

Відповідно до статистичних підрахунків зміни в рівнях сформованості є статистично значущими, тобто вірогідними. При довірчій імовірності, що $\alpha = 0,95$, $T = 12,28 > T_k = 4,320$ для ЕГ. Зі свого боку, це дає змогу зробити висновок про правильність сформульованої гіпотези дослідження. А для КГ, $T = 4,18 < T_k = 4,32$; отриманий результат дає підстави стверджувати, що майже ніяких змін упродовж проведення педагогічного експерименту в контрольній (КГ) групі не відбулося. Отже, проведеним педагогічним експериментом підтверджено положення висунутої гіпотези й доведено ефективність розробленої технології формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези й дало підстави для формулювання таких висновків відповідно до поставлених завдань:

1. Визначено теоретичні засади формування життєвотворчого потенціалу на підставі аналізу психолого-педагогічної, соціологічної, філософської, методичної літератури і нормативних документів. Розглянуто *життєвотворчість* як багатогранний процес (творення людиною свого життя, формування суспільних і міжособистих відносин; утворення соціальних інститутів, які регулюють соціальну поведінку людей; виховання й навчання учасників суспільства, соціальні процеси, у яких кожен постає об'єктом/суб'єктом). З'ясовано, що «*життєвотворчий учитель*» – це автентична особистість впевнена у власних силах, яка прагне до самореалізації, має свою індивідуальність та гнучкість, критичність і високий ступінь рефлексії, володіє й креативно використовує власні професійно-педагогічні знання, розумові та життєвотворчі уміння й навички. Характеризують життєвотворчого вчителя розумові здібності, креативність та життєві уміння, які відповідають вимогам життєвотворчої діяльності.

2. Визначено критерії (особистісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, діяльнісно-рефлексійний), показники (внутрішня мотивація до саморозвитку, професійної реалізації; бажання залучати інших до творчості, розвивати їхні творчі здібності в майбутній професійній діяльності; загальні професійні знання; знання про життєвотворчий потенціал технологій в освітньому процесі нової української школи; розвинуті комунікативні вміння та здатність доцільно мислити й діяти з іншими учасниками освітнього процесу; адекватне сприйняття критики з боку викладачів/одногогрупників) й рівні сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

(високий, середній, низький).

3. Розроблено та теоретично обґрунтовано технологію формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, яка містить такі етапи: *підготувальний*, спрямований на діагностику рівня сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів; *основний (підетапи мотиваційний, змістовий, діяльнісний)* передбачає вирішення проблеми формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів шляхом забезпечення реалізації взаємопов'язаних підетапів.

4. Експериментально перевірено ефективність означеної технології в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. За всіма визначеними критеріями й показниками більш суттєві зміни відбулися в майбутніх учителів початкових класів експериментальної групи порівняно з контрольною, що дає підстави для висновку про підтвердження висунутої гіпотези. Сформульовано нульову й альтернативну гіпотези для перевірки виявлених відмінностей у рівнях сформованості життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів із кожної експериментальної та контрольної груп.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Одержані теоретичні й практичні результати становлять основу для подальшого її вивчення в річці розробки навчально-методичного супроводу процесу підвищення кваліфікації вчителів до формування та розвитку життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів; здійснення ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду формування в майбутніх учителів початкових класів готовності до розвитку життєвотворчого потенціалу в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Радченя І.В. Поняття «потенціал» як предмет наукових досліджень. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 52. С. 12 – 19.
2. Радченя І.В. Теоретичний аналіз підходів до розкриття сутності особистісного потенціалу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 47 (100). С. 145 – 151.
3. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал студентської молоді як основа розвитку суспільства. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48 (101). С. 188 – 193.
4. Радченя І.В. Жизненнотворческий потенциал будущего учителя как основа к сохранению отечественного культурного наследия Украины. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2016. № 3 – 4. Р. 62 – 64.
5. Радченя І.В. Використання життєтвірного потенціалу гуманітарних дисциплін у процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 53 (106). С. 431 – 436.
6. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя початкових

класів як одна з особливостей інноваційної педагогічної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 55 (108). С. 272 – 275.

7. Радченя І.В. Специфіка використання життєвотворчого потенціалу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 3. С. 161 – 163.

8. Радченя І.В. Технологія формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2018. № 13. С. 65 – 68.

9. Радченя І.В. Реалізація життєвотворчого потенціалу вчителя початкових класів в умовах Нової української школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2018. Вип. 59. С. 272 – 278.

10. Радченя І.В. Формування життєвотворчого потенціалу молодшого школяра через навчально-творчу діяльність. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 4. С. 181 – 185.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

11. Радченя І.В. Життєвотворчий аспект початкової освіти. *Українська освіта і наука в XXI столітті*: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених, 11 – 12 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 45 – 46.

12. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя – шлях до європейського освітнього простору. *Методологія сучасних наукових досліджень*: матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 лист. 2016 р. Харків, 2016. С. 113 – 114.

13. Радченя І.В. Підготовка майбутнього учителя початкових класів до формування життєвотворчого потенціалу. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 8 груд. 2016 р. Суми, 2016. Ч. 2. С. 62 – 64.

14. Радченя І.В. Життєвотворчість учителя в контексті педагогіки миру. *Освіта і доля нації. Філософія і педагогіка миру в Україні та сучасному світі*: матер. XVII Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 жовт. 2016 р. Харків, 2016. С. 161 – 162.

15. Радченя І.В. Жизненнотворческий потенциал будущего учителя начальных классов: проблемы и перспективы. *Подготовка учителя начальных классов: проблемы и перспективы*: матер. IV Междунар. науч.-практ. конф., 27 октяб. 2016 г. Минск, 2017. С. 45 – 46.

16. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал учителя як психолого-педагогічна проблема в освіті. *Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 лют. 2017 р. Львів, 2017. С. 47 – 49.

17. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал майбутнього учителя початкових класів як одна з особливостей інноваційної педагогічної діяльності. *Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 лют. 2017 р. Харків, 2017. С. 23 – 24.

18. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя як рушійна

сила розвитку педагогічної науки. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., 11 квіт. 2017 р. Харків, 2017. С. 76 – 78.

19. Радченя І.В. Формування життєвотворчого потенціалу як одна з проблем підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матер. дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф., 17 трав. 2017 р. Одеса, 2017. С. 263 – 264.

20. Радченя І.В. Життєвотворчий потенціал майбутніх учителів початкових класів як необхідна складова формування творчої особистості. *Inovativny vuskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace: medzinarodnej vedeckej konferencie*. 10-11 marca 2017. Sladkovicovo, 2017. P. 145 – 146.

21. Радченя І.В. Використання життєвотворчого потенціалу гуманітарних дисциплін у процесі підготовки студентської молоді. *Science of the third millennium: V International scientific conference*. Morrisville, 2017. P. 166 – 168.

22. Радченя І.В. Розробка технології формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 квітня 2018 р. Ужгород, 2018. С. 430 – 432.

23. Радченя І.В. Реалізація життєвотворчого потенціалу вчителя в умовах НУШ. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 квіт. 2019 р. Київ, 2019. С. 79.

24. Радченя І.В. Професійно-педагогічна підготовка життєвотворчого вчителя у площині філософської рефлексії. *Практична філософія і нова українська школа*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 16 трав. 2019 р. Київ, 2019. С. 84 – 86.

25. Радченя І.В. Формування життєвотворчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів на засадах концепції Нової української школи. *Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського*: матер. наук.-практ. конф., 27 верес. 2019 р. Харків, 2019. С. 102 – 106.

26. Радченя І.В. Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів як один з компонентів креативної педагогіки. *Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості в сучасних умовах*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., 31 січн. – 1 лют. 2020 р. Київ, 2019. С. 162 – 164.

АНОТАЦІЇ

Радченя І.В. Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2020.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми

формування життєтворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

У дисертації розкрито суть понять «життєтворчість», «життєтворчий учитель», «життєтворчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів»; уточнено критерії, показники та рівні сформованості життєтворчого потенціалу; визначено шляхи розвитку життєтворчого потенціалу; теоретично обґрунтовано технологію формування життєтворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та експериментально доведено її ефективність.

Ключові слова: формування, потенціал, майбутні вчителі, життєтворчий потенціал, початкові класи, гуманітарні науки, методи навчання, професійна діяльність, професійні знання, освітній процес.

Радченя И.В. Формирование жизненнотворческого потенциала у будущих учителей начальных классов в процессе изучения гуманитарных дисциплин. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2020.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования жизненнотворческого потенциала у будущих учителей начальных классов в процессе изучения гуманитарных дисциплин.

В диссертации раскрыта сущность понятий «жизнетворчество», «жизненнотворческий учитель», «жизненнотворческий потенциал будущего учителя начальных классов»; уточнены критерии, показатели и уровни формирования жизненнотворческого потенциала; определены пути развития жизненнотворческого потенциала; теоретически обосновано технологию формированию жизненнотворческого потенциала будущих учителей начальных классов в процессе изучения гуманитарных дисциплин и экспериментально доказано ее эффективность.

Ключевые слова: формирование, потенциал, будущие учителя, жизненнотворческий потенциал, начальные классы, гуманитарные науки, методы обучения, профессиональная деятельность, профессиональные знания, образовательный процесс.

Radchenia I. V. Formation of the life-creating potential by the future primary school teachers in the process of studying the Humanities – Qualifying scientific work on the manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional education. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, The Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

The dissertation is a theoretical and experimental research on the problem of formation of the life-creating potential by the future primary school teachers in the process

of studying the Humanities.

The development of education today is characterized by a special dynamism and intensity of transformations. This appertains not only to its organizational and managerial structures, but also to teaching methods and technologies, mechanisms and sources of funding, conditions and forms of global integration processes that create a uniform educational space, a kind of pedagogical picture of the world in which standards and qualifications are coordinated, high quality of education is maintained, mobility is expanded, distance learning is introduced.

The fundamental ideas of changes in the professional training of teachers are based on the laws of Ukraine "On higher education" (2014), "On education" (2017), The concept of development of continuous pedagogical education (2013), The concept of development of education in Ukraine for the period 2015-2025 (2014), The concept of "The new Ukrainian school" (2016). These regulations, for the first time, put forward the requirements for the formation of a motivated teacher who is able to respond adequately to the innovations, to implement research skills, competencies that contribute to the rapid development of the information field, and is able to make non-standard decisions with the formed life-creating potential.

The study analyzes and clarifies the concept of «potential» as a source, ability, means that can be used to achieve a certain goal; a set of all the available means, productive powers of a person, society, state that can be used in a certain domain. It has been found out that a «life-creating teacher» is an authentic person who is confident in their own abilities, who is striving for self-realization, has their own individuality and flexibility, criticality and a high degree of reflection, they own and creatively use their professional and pedagogical attainments, mental and life-creating skills and abilities.

The life-creating potential of a future primary school teacher is an integral formation that reflects the degree of possibilities of updating the internal resources of an individual in their productive professional activities, and is characterized by the unity of components of the creative sphere and the sphere of personality values and senses. It is the primary school teacher who forms the child's speech potential, reading interests, worldview positions, and builds the trajectory of self-educational skills. The future teachers acquire appropriate competencies in the process of studying a whole range of the Humanities – academic disciplines of history, philosophy, linguistics, etc.

The conducted research does not exhaust all the aspects of this problem. The obtained theoretical and practical results form the basis for its further study in the aspect of developing the educational and methodological support for the process of improving the skills of teachers in the formation and development of the life-creating potential by the future primary school teachers; completion of a thorough analysis of foreign practices in formation of a future primary school teacher's readiness to develop life-creating potential in the process of studying the Humanities.

Key words: formation, potential, future teachers, life-creating potential, primary classes, the Humanities, teaching methods, professional activity, professional knowledge, educational process.

Підписано до друку 25.10.2020 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. № б/н.
Надруковано СПД ФО Степанов В. В., м. Харків, вул. Ак. Павлова, 311
Свідоцтво про державну реєстрацію В00 № 941249 від 28.01.2003 р.

